

VERRAAD IN DE BOSSEN VAN WIESEL

Deze maand is het precies 75 jaar geleden. Op 23 september 1943 vond er in de bossen van Wiesel een grote razzia plaats. Ondergedoken studenten en joden werden opgepakt; de gevolgen waren verschrikkelijk. Hoe dit kon gebeuren? Een dienstmeisje kon haar mond niet houden

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Obergruppenführer Rauter de hoogste vertegenwoordiger van de SS en als zodanig hoofdvantwoordelijk voor de vervolging en onderdrukking van het Nederlandse verzet en medeverantwoordelijk voor de deportatie van de Nederlandse joden. Daarmee was hij één van de voornaamste leiders van het Duitse bestuur in Nederland.

In mei 1941 had de top van het Duitse Reichskommissariat Nederland het besluit genomen dat alle joden uit Nederland moesten verdwijnen. Hun totale vermogen zou worden gevorderd om deze operatie te betalen. Met andere woorden, ze moesten hun eigen deportatie betalen.

Vanaf 1942 kwamen de razzia's op gang. Begin 1943 waren de meesten joden al weggevoerd en die er nog waren probeerden wanhopig uit handen van de Duitse bezetters te blijven door onder te duiken. Niet alle joodse en niet-joodse Nederlanders hebben deze 'holocaust' of 'sjoa' zomaar laten gebeuren. Geholpen door het Nederlandse verzet en gewone burgers werden ze verstopt in kelders of op zolders, in schuurtjes of andere verborgen schuilplaatsen. De Wieselse bossen en aanliggende Kroondomeinen leenden zich hier uitstekend voor.

In februari 1943 ontvingen alle studenten een brief met de opdracht een loyaliteitsverklaring te tekenen. Dit verzoek ontvingen zij van hun eigen universiteit en met dit formulier moesten zij zich loyaal verklaren aan de bezetter. Op 5 mei 1943 bepaalde Rauter dat alle studenten, die deze zogenaamde loyaliteitsverklaring niet hadden getekend, zich binnen 24 uur moesten melden voor werk in Duitsland. Ouders en voogden werden medeverantwoordelijk gehouden voor het verplicht verschijnen. Van de ruim 10.000 studenten, die hadden geweigerd om deze verklaring te tekenen, meldden zich 3.000 na de betreffende oproep.

Via kamp Ommen werden zij naar Duitsland afgevoerd. Hierdoor werd het voor 7.000 studenten, en later voor degenen die uit Duitsland ontsnapten, noodzakelijk om onder te duiken.

De Amsterdamse student Tom de Booij had direct geweigerd de loyaliteitsverklaring te tekenen en besloot al om in februari 1943 onder te duiken. Zijn vader, woonachtig in Aerdenhout, had een adres voor hem geregeld bij de familie Dobbelmann van landgoed 'De Ploeg' aan de Greutelseweg 61. Samen met drie andere studenten werkte hij er als boerenknecht. Tom woonde met Jan-Piet Vasseur uit Delft samen in een hutje dat dicht bij het grote huis stond. Het werd de Bosmier genoemd. De andere twee studenten, Joop Verloop en Ted Vinke, sliepen bij mevrouw Le Fèvre de Montigny, die verderop in het huis 'De Zandhegge' woonde. Dit huis, dat aan de Greutelseweg 39 stond, is in 1945 afgebrand.

Vandaag de dag staan er nog steeds de twee zuilen met daarop de naam 'De Zandhegge' die de inrit markeerden van het huis dat op het weitje, links van deze zuilen, stond.

Alle jongens hadden dan weliswaar een onderduikplek, maar het was niet echt veilig; ze woonden immers niet in het verborgene.

... Ze bouwden een luchtkoker en voor de lichtinval werd glas uit schilderijlijsten gebruikt. De studenten noemden hun schuilplaats 'Wentelreu'. ...

de studenten noemden hun schuilplaats 'Wentelreu'. Toen via hun ouders de oproep kwam dat zij zich moesten melden voor de Arbeidseinsatz, vertelden ze tegen iedereen dat zij zich gingen melden in Arnhem. Ze fietsten weg op 6 mei, maar na een paar kilometer keerden de studenten om en reden regelrecht naar hun hol in het bos. Voor de buitenwereld waren ze vertrokken.

Bovenaanzicht van de studentenschuilplaats.

Van tevoren was afgesproken dat mevrouw Le Fèvre de Montigny en de familie Dobbelsmann van landgoed 'De Ploeg' de studenten zouden verzorgen. Hun eten en andere benodigdheden zouden elke dag klaar staan in de nog steeds bestaande schaapskooi aan de Greutelseweg en de jongens haalden dit dan 's nachts op. Water kwam uit het 'hoefijzer', genoemd naar de vorm in het landschap waar een vennetje met

De studenten zagen wel in dat dit mis zou gaan en besloten een grote, geriefelijke ondergrondse schuilplaats te bouwen, diep in de bossen van Wiesel. Zij werkten er drie maanden aan en alleen al in het dak gingen 400 stammetjes. Hierop werd linoleum gelegd dat bedekt werkt met zand en heide. Ze bouwden een luchtkoker, voor de lichtinval werd glas uit schilderijlijsten gebruikt en

kristalhelder water lag. Kort nadat zij waren ondergedoken, werd er bij hen een joods jongetje van ongeveer 12 jaar ondergebracht die 'Bully' werd genoemd.

... de nog steeds bestaande schaapskooi aan de Greutelseweg ...

De studenten kwamen er achter dat meerdere onderduikers hun toevlucht hadden gezocht in de bossen van Wiesel. In het houten huisje 'Pondok', dat ook door het verzet werd gebruikt, woonden twee Amsterdamse actrices; één ervan was Liane Saalborn. Ongeveer 300 meter van hun 'studentenhol' zaten drie joodse mannen, ook in een ondergronds hol. Hoogstwaarschijnlijk werden zij verzorgd door de familie De Weerd van de Wieselsedwarsweg. Er was ook nog een ondergrondse schuilplaats aan het einde van de Valkeniersweg; een doodlopend zijweggetje van de Elburgerweg. De onderduikers kenden elkaar misschien van gezicht, maar van onderling contact was geen sprake.

Voor het verzet werd het ondertussen steeds lastiger om in onze buurtschap te opereren. Eigenaar Willem Röell, een jonkheer in dienst van het Hof, was op 29 augustus 1942 wegens verraad gefusilleerd. Zijn vrouw, Martine Röell-del Court van Krimpen met hun dochtertje Renée, verbleef bij Prinses Juliana in Canada. Hierdoor stond Huize Wiessel aan de Eikenhorstweg 10 (tegenwoordig Kopermolenweg) leeg en werd deze representatieve woning gevorderd door de nieuwe NSB-burgemeester Dirk Frans Pont. Hierdoor bevonden de onderduikers zich praktisch in zijn achtertuin. Voor iedereen die bij dit grote geheim betrokken was betekende dit dat zij nog voorzichtiger moesten zijn! Wat een belangrijke rol speelde was het feit dat Nederlandse gezagsdragers meewerkten met de bezetters in het kader van hun werk als bijvoorbeeld politieagent.

'Foute' Nederlanders en NSB-ers hielpen de Duitsers juist bij de opsporing en arrestatie van onderduikers, vaak in ruil voor geld.

De NSB-burgemeester van Apeldoorn had vier wethouders en twee ervan, Buitenhuis en Stempher, waren ook lid van de NSB. Later zou er nog een vijfde wethouder bijkomen, de NSB-er Van der Roer. Bij de gemeentepolitie, waar NSB-politie-commissaris Johan Meijer het voor het zeggen had, was er een speciale 'jodenploeg' opgericht om ondergedoken joden op te sporen en te arresteren. Twee ervan, de heren Koker en Doppenberg, felle antisemieten, hadden zich ontpopt als fanatieke jodenjagers die mishandeling en roof niet schuwden.

Na vijf maanden ging het mis ...

De studenten werden verraden. Wie het precies is geweest valt niet meer te achterhalen, maar het staat vast dat een betrokken dienstmeisje iets heeft losgelaten aan een vriendin, ook een dienstmeisje. Die had een vrijer die bij de NSB zat en zij heeft dit aan hem doorgebieft. Zo is deze informatie bij de Apeldoornse politie terechtgekomen. Rechercheurs waren in ieder geval op de hoogte dat de vader van student Tom de Booy zijn zoon op donderdag 23 september zou komen bezoeken. Tom was al vroeg uit het hol gekomen en stond zijn vader op het toegangspad op te wachten. Nadat vader en zoon elkaar hadden begroet kwamen rechercheurs op hen af en werden beiden gearresteerd. Tom begon in een reflex te schreeuwen en te gillen om op die manier de drie andere studenten en het joodse jongetje te waarschuwen. Kennelijk hebben zij via de aanwezige luchtkoker kunnen vluchten, want toen de rechercheurs in het hol kwamen was dit leeg. Tom en zijn vader werden naar het politiebureau gebracht.

Tom de Booy werd met de status 'vluchtgevaarlijk' door de politie overgebracht naar het Huis van Bewaring in Arnhem en later naar Kamp Amersfoort. Uiteindelijk kwam hij in Duitsland terecht, maar overleefde zijn gevangenschap en overleed in 2017 op 93-jarige leeftijd. De drie andere studenten en het joodse jongetje werden in het geheim overgebracht naar het adres van Liesbeth Wezelaar-Dobbelman. Direct daarna werden ze weer verraden door hetzelfde dienstmeisje die het adres van de jongens in Loenen aan

de Vecht aan de politie had doorgegeven. De vader van Jan-Piet Vasseur had het niet vertrouwd en had er al eerder voor gezorgd dat zijn zoon naar een andere plek ging, waar hij veilig de oorlog overleefde. Joop Verloop en Ted Vinke kwamen via het Huis van Bewaring ook in Kamp Amersfoort terecht en ook zij overleefden hun gevangenschap. Het joodse jongetje 'Bully' is bij zijn arrestatie in Loenen aan de Vecht doodgeschoten toen hij wilde vluchten.

In het studentenhof werd een dagboek gevonden, waarin het bestaan van de joodse onderduikers werd genoemd. De volgende dag vertrok rechercheur Adema en de jodenploeg, onder leiding van hoofdwachtmeester Jannes Doppenberg, met speurhonden naar de Wieselse bossen. In het politierapport staat het volgende:

Vrijdag 24 september 1943

Door de hoofdwachtmeester Doppenberg aangehouden en ingesloten in cel 6 de ondergedoken joden:

Charles Juda, geboren te Amsterdam op 05-05-1920, musicus, wonende te Amsterdam aan de Tolstraat 23 II hoog.
Simon Frankfort (1), geboren te Deventer op 03-12-1879, slager, wonende te Apeldoorn aan de Deventerstraat.
Simon Frankfort (2), geboren te Arnhem op 07-07-1925, landarbeider, wonende te Apeldoorn aan de Abrikozenweg. Volgens zijn persoonsbewijs had hij de Deense nationaliteit.

Zaterdag 25 september 1943

12.50 uur. De joden Frankfort senior en Frankfort junior en Juda worden door de wachtmeesters Berghuijs en Meijer overgebracht naar Zwolle voor verder transport naar Westerbork.

Voor de hele operatie hoefde er geen enkele Duitser aan te pas te komen ...

Charles Juda was een broer van de bekende violist Jo Juda die van 1963 tot 1974 concertmeester was van het Amsterdamse Concertgebouworkest. In Westerbork ontmoette Charles zijn vader, die op een ander adres ondergedoken zat, en ook was verraden. Vader Meijer Juda miste een been en was invalide; beiden werden ze op dinsdag 19 oktober 1943 op transport gesteld.

In Auschwitz aangekomen speelde het kamp-orkest en werd Charles, die uitstekend cello speelde, aangeboden om hierin te komen spelen. Veel van deze musici zouden de oorlog overleven. Charles heeft dit verzoek echter afgewezen, omdat zijn vader te angstig was om alleen te blijven. In het kamp, na de selectie, werd Meijer Juda direct na aankomst op 21 oktober 1943 op 71-jarige leeftijd vermoord. Charles stierf in maart 1944 en werd 23 jaar oud.

Simon Frankfort (1) is op dinsdag 16 november naar Auschwitz gedeporteerd. Dit was, in verband met het Kerstreces, het laatste transport van 1943. Hij werd bij aankomst, na de selectie op 19 november 1943, vermoord en was 63 jaar oud. Simon Frankfort (2) is met hetzelfde transport gedeporteerd en overleed in Auschwitz op 31 maart 1944, hij werd 18 jaar oud. Met dezelfde achternaam en op hetzelfde adres ondergedoken waren zij waarschijnlijk wel familie van elkaar, maar ze waren geen vader en zoon. Beide ouders van de jongere Simon overleefden namelijk de oorlog; zijn zusje Rosita was een jaar eerder op 7 september 1942 vermoord en was op dat moment eveneens 18 jaar oud.

Op maandag 27 september heeft de Sicherheitspolizei aan wachtmeester Doppenberg de opdracht gegeven om het 'jodenhol' en het 'studentenhol' te vernietigen. Arbeiders van de gemeentewerf vertrokken naar de bossen van Wiesel en zijn er drie dagen mee bezig geweest. Wethouder Buitenhuis zag hier persoonlijk op toe.

Het luik dat toegang geeft tot de joden-schuilplaats

Vandaag de dag is er nauwelijks iets meer van te zien, de natuur heeft 75 jaar haar gang kunnen gaan. Onder leiding van agent Doppenberg werden er op vrijdag 8 en zaterdag 9 oktober weer tien ondergedoken joden aangehouden. Weer in de bossen van Wiesel,

niet ver van de woning van burgemeester Pont. Nadat ook zij op transport naar Westerbork waren gezet was voor het verzet de maat vol. Jannes Doppenberg werd dezelfde dag nog neergeschoten, raakte zwaar gewond en stierf na elf dagen op 20 oktober 1943 een pijnlijke dood. Hij werd met veel Duits- en NSB-eerbetoon op begraafplaats Heidehof te Ugchelen begraven.

En toen namen de Duitsers wraak ...

Aktion Silbertanne (actie Zilverpar) was een codenaam voor een vergeldingsactie. Deze actie, uitgevoerd door de Sicherheitsdienst, bestond uit sluipmoorden die door Nederlandse SS-ers en Nederlandse oostfrontveteranen tussen september 1943 en september 1944 werden gepleegd. De naam Aktion Silbertanne is afgeleid van het feit dat er een sparrentak kwam te staan achter de naam van mogelijke slachtoffers op de lijst. Deze personen, die bekend stonden als Oranjegezind of Deutschfeindlich, moesten een zekere bekendheid genieten met het oog op het effect van de moord. Zonder enige vorm van proces werden zij, na aanbellen, in de deuropening van hun woning of ergens langs de kant van de weg doodgeschoten. Als vergelding op de moord van agent Doppenberg werd in de vroege ochtend van 16 oktober 1943 de herenboer Louis (Lout)

Dobbelmann, van landgoed 'De Ploeg' aan de Greutelseweg, op de stoep van zijn voordeur met drie schoten om het leven gebracht. Hij werd slechts 32 jaar oud. De moord werd vermeld in de Nieuwe Apeldoornsche Courant en van 'Nederlandse' zijde werd een justitieel (schijn)onderzoek gedaan, om ieder spoor van herkomst van de daders te verhullen. De moordenaars zouden nooit worden vervolgd.

Louis (Lout) Dobbelman

Peter Ansems

Geraadpleegde bronnen

Wikipedia, Joods Monument, Moed en Overmoed, Ik draag U op, Archief De Booi, Politiearchief Apeldoorn.

Met dank aan Marjan Olsman, Dinie Olsman en Olaf Salomons.